

Вовчак О.Д.

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8858-5386>

Vouchak Olha

Ivan Franko National University of Lviv

Кобеля-Звір М.Я.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Kobelia-Zvir Mariana

Lviv University of Trade and Economics

Звір Ю.В.

*аспірант,
Львівський торговельно-економічний університет*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2749-1916>

Zvir Yurii

Lviv University of Trade and Economics

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ГРАНТОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

INTRODUCTION OF NEW GRANT INSTRUMENTS TO SUPPORT ENTREPRENEURSHIP IN THE POST-WAR RECOVERY

Анотація. У статті обґрунтовано та визначено ефективні напрями запровадження нових грантових інструментів підтримки підприємництва в Україні, які будуть необхідними для повоєнного відновлення національної економіки. У дослідженні проаналізовано теоретико-методологічні підходи до грантового фінансування підприємницької діяльності та здійснено оцінку сучасного стану розвитку малого і середнього бізнесу в Україні у контексті наслідків війн. Окреслено та вивчено існуючі інструменти та програми грантової підтримки підприємництва, їх ефективність та обмеження. Акцентовано: традиційні моделі грантової підтримки потребують глибокої модернізації з урахуванням актуальних потреб. За результатами дослідження запропоновано нові підходи, механізми та інструменти грантової підтримки підприємництва, що відповідають сучасним викликам та потребам відновлення економіки.

Ключові слова: гранти, грантові інструменти, грантові програми, грантове фінансування, бізнес, підприємництво, донори, відновлення України.

Постановка проблеми. Після масштабних руйнувань, спричинених збройною агресією Російської Федерації, Україна постала перед необхідністю не лише фізичної відбудови інфраструктури, а й глибокої трансформації економіки. У цьому процесі підприємництво відіграє ключову роль як рушійна сила створення робочих місць, інноваційного розвитку та регіонального зростання. Особливо актуальною є підтримка мікро-, малого і середнього бізнесу (ММСБ), який найбільш гнучко реагує на виклики та здатний швидко адаптуватися до нових умов. Нині ММСБ становлять 99,98% усіх суб'єктів господарювання в Україні, забезпечують 74% усіх робочих місць і створюють 64% доданої вартості [10]. Ці дані свідчать про значний внесок ММСБ у національну економіку та їхню критичну роль у процесі відновлення країни.

Водночас в умовах обмежених бюджетних ресурсів одним із найефективніших інструментів стимулювання підприємницької активності

є грантове фінансування. Участь підприємців у грантових програмах дозволяє залучати зовнішні ресурси без боргового навантаження, розвивати інновації, модернізувати виробництво та впроваджувати цифрові рішення.

Утім, сьогодні в Україні існують серйозні проблеми, пов'язані з доступністю, ефективністю та прозорістю грантових інструментів. Це зумовлює необхідність розробки нових, більш адаптивних і цільових грантових інструментів, спрямованих на підтримку підприємництва саме в умовах повоєнного відновлення.

Таким чином, дослідження напрямів удосконалення системи грантової підтримки підприємництва є вкрай актуальним як із наукової, так і з практичної точок зору, оскільки воно може стати основою для формування сучасної політики економічної реконструкції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність теми, до дослідження питань інструментів підтримки бізнесу в умовах війни звертається дедалі більше науковців, зокрема В. Дикань, Н. Фролова, Мельник М. І., Мединська Т. В. та ін. [3, 9]. Особливу увагу науковці приділяють грантовим інструментам стимуляції підприємницької діяльності у воєнний час. У фокусі уваги дослідників, зокрема Магомедової А. – державні інструменти підтримки мікро-, малого та середнього бізнесу, програми Європейського Союзу та міжнародних фінансових інституцій [2]. Водночас недостатньо дослідженими залишаються аспекти запровадження нових грантових інструментів підтримки підприємництва в умовах повоєнного відновлення.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність та визначити ефективні напрями запровадження нових грантових інструментів підтримки підприємництва в Україні для повоєнного відновлення національної економіки.

Основні завдання, які вирішувалися для досягнення поставленої мети:

- проаналізувати теоретико-методологічні підходи до грантового фінансування підприємницької діяльності;
- оцінити сучасний стан розвитку малого і середнього бізнесу в Україні у контексті наслідків війни;
- дослідити існуючі інструменти та програми грантової підтримки підприємництва, їх ефективність та обмеження;
- висвітлити міжнародний досвід запровадження грантових інструментів у кризових умовах та можливості його адаптації до українських реалій;
- запропонувати нові підходи, механізми та інструменти грантової підтримки підприємни-

цтва, що відповідають сучасним викликам та потребам відновлення економіки.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо з аналізу теоретико-методологічних підходів до грантового фінансування підприємницької діяльності.

Грантове фінансування є важливим інструментом підтримки підприємницької діяльності, особливо в умовах обмежених ресурсів та необхідності стимулювання інноваційного розвитку. У науковій літературі гранти розглядаються як безповоротна фінансова допомога, що надається на конкурсній основі для реалізації соціально-економічно значущих проєктів.

Згідно з дослідженням А. Магомедової грантове фінансування в Україні розглядається як сучасне джерело залучення коштів для розвитку підприємницької діяльності, що сприяє активізації інноваційних процесів та підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання [2].

У статті «Основні підходи до визначення поняття гранту» розглянуто еволюцію та зміни у визначенні терміна «грант», що дозволяє краще зрозуміти сутність цього інструменту фінансування та його роль у підтримці підприємницької діяльності [6].

У вітчизняній та зарубіжній літературі виділяються кілька основних типологій грантів:

- за джерелом фінансування (державні, міжнародні, приватні);
- за масштабом (мікро-, малі, стратегічні);
- за цільовим призначенням (інноваційні, соціальні, стартап-гранти, інфраструктурні тощо) [7].

Методологічні підходи до вивчення грантового фінансування включають системний аналіз, що дозволяє розглядати гранти як елемент фінансово-економічного інструменту підтримки підприємництва. У цьому контексті важливими є принципи цільової доцільності, прозорості, конкурсності та результативності використання грантових коштів.

Дослідження механізмів та інструментів організації процесу грантового фінансування суб'єктів підприємницької діяльності в умовах війни та повоєнного періоду також підкреслює важливість системного підходу до формування ефективної грантової політики, що враховує специфіку національного контексту та потреби бізнесу [8].

Значна увага в методологічних розробках приділяється ефективності використання грантів. Зокрема, у фокусі досліджень перебувають моделі оцінки впливу грантових програм на розвиток підприємств: ROI (return on investment), показники зростання обсягу виробництва, ство-

рення робочих місць, збільшення експорту, а також соціальний ефект [19].

Таким чином, теоретико-методологічні підходи до застосування грантового фінансування підприємницької діяльності базуються на системному аналізі, що враховує інституційні, економічні та правові аспекти та здійснюється на принципах прозорості, конкурсності та ефективності використання грантових ресурсів.

Розглянемо сучасний стан розвитку малого і середнього бізнесу в Україні у контексті наслідків війни.

Згідно з оцінкою Програми розвитку ООН (ПРООН) на початку війни 64% ММСП тимчасово призупинили або припинили свою діяльність. Утім, до жовтня 2023 року лише 9,6% підприємств залишалися неактивними, що свідчить про значну адаптивність бізнесу до нових умов [10].

Дослідження, проведене Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) у квітні 2024 року, показало, що 85% активних ММСП повністю відновили свою діяльність, а 14% працюють частково, що демонструє поступову стабілізацію бізнес-середовища [4].

Незважаючи на ці позитивні тенденції, ММСП продовжують стикатися з низкою наступних викликів.

Відбувається зниження споживчого попиту і тому багато підприємств відзначають зменшення внутрішнього споживання, що ускладнює планування та розвиток бізнесу.

Спостерігається дефіцит робочої сили. Мобілізація чоловіків та міграція населення призвели до втрати понад чверті робочої сили, що змушує компанії адаптувати кадрову політику, залучаючи жінок, підлітків та пенсіонерів [14].

Найважчі енергетичні проблеми. Масовані атаки на енергетичну інфраструктуру спричинили перебої в електропостачанні, що особливо вплинуло на енергоємні галузі, зокрема металургію та харчову промисловість [13].

Спостерігаються логістичні складнощі. Порушення транспортних маршрутів та руйнування інфраструктури ускладнюють постачання сировини та збут продукції.

У відповідь на ці виклики уряд України впроваджує програми підтримки ММСП, зокрема грантові ініціативи, пільгове кредитування та створення індустріальних парків для сприяння релокації бізнесу до безпечніших регіонів [14].

Таким чином, попри значні складнощі, мікро-, малий і середній бізнес України демонструє стійкість та здатність до адаптації, що є запорукою економічного відновлення країни у повоєнний період. Водночас для стабільної

діяльності цей бізнес потребує відповідного ресурсного забезпечення, суттєва частка у якому належить грантовому фінансуванню.

Опишемо *існуючі інструменти та програми грантової підтримки підприємництва: ефективність та обмеження*.

У контексті війни та повоєнного відновлення економіки України грантове фінансування виступає важливим інструментом підтримки ММСП. Варто виділити основні програми.

Державна програма «Робота» за напрямом «Власна справа» передбачає надання мікрогрантів від 50 до 250 тис. грн для започаткування або розвитку бізнесу. Кошти можна спрямувати на придбання обладнання, сировини, оренду приміщень тощо. Обов'язковою умовою є створення 1–2 робочих місць. Станом на березень 2025 року програмою було видано 22 488 грантів на загальну суму понад 5,3 млрд грн. Варто наголосити, що за період з липня 2022 року по березень 2025 року в межах програми було створено або перебуває на етапі створення понад 46 000 нових робочих місць [12].

Найбільшою у межах **Програми USAID** є «Конкурентоспроможна економіка України» (KEY), загальний бюджет якої становив \$170 млн. З початку повномасштабної війни вона підтримала 3300 підприємств, які створили понад 6400 нових робочих місць. Другу велику програму фінансової допомоги «Інвестиції для стійкості бізнесу» USAID запустило в 2023 році, окресливши загальний бюджет у \$93 млн [11]. Варто зазначити, що в січні 2025 року США призупинили всю невійськову допомогу Україні, яка надавалася через агентство USAID. Це призвело до тимчасового припинення фінансування багатьох програм, зокрема грантових ініціатив для бізнесу.

Якщо йдеться про **Програму SME Boost від MOM**, то загальна сума грантів, наданих для 525 представників бізнесу з 2022 року, – 4 533 000 євро. Створено 1 730 робочих місць і збережено понад 4000. Економічний ефект програми продемонстровано в її звітних документах, а саме: 93% бізнесів підвищили продуктивність, 72% повідомили про зростання доходів, 97% підтвердили спроможність довгострокового функціонування [18].

Програми Mercy Corps – це підтримка підприємців, що постраждали від війни, фермерських господарств, а також підприємств, які сприяють економічному відновленню та створенню робочих місць в Україні. З початку повномасштабного вторгнення Mercy Corps підтримує понад 950 000 людей, які постраждали від війни.

Переважає більшість реципієнтів допомоги від донора – це представники мікро-, малого та середнього бізнесу та фермерських господарств [17].

Варто відзначити, що ефективність зазначених програм підтверджується позитивними результатами, зокрема зростанням кількості активних підприємств, створенням нових робочих місць, підвищенням конкурентоспроможності.

Утім, як свідчить досвід окремих грантозаявників, існують і певні обмеження у доступі до цих програм, серед яких:

- **Складність процедур подання заявок.** Багато підприємств стикаються з складнощами при підготовці необхідної документації та бізнес-планів.

- **Обмеженість фінансування.** Кількість грантів обмежена, що призводить до високої конкуренції серед заявників.

- **Недостатня поінформованість.** Частина підприємств не обізнана про наявні програми або не має достатньої інформації щодо умов участі.

Таким чином, враховуючи важливу роль грантових програм у підтримці ММСП в Україні, необхідно вдосконалювати механізми їх реалізації, спростувати процедури подання заявок та підвищувати обізнаність підприємств про наявні можливості.

Звернемо увагу на *міжнародний досвід запровадження грантових інструментів у кризових умовах та можливості його адаптації до українських реалій*.

У періоди економічних криз та післякризового відновлення багато країн впроваджували грантові програми для підтримки ММСП. Такі програми спрямовані на збереження робочих місць, стимулювання інновацій та забезпечення стійкості підприємств. Показовими в цьому аспекті є країни Європейського Союзу, зокрема Німеччина, Фінляндія та інші.

Якщо йдеться про Німеччину, то після кризи COVID-19 програма GRW (Gemeinschaftsaufgabe "Verbesserung der regionalen Wirtschaftsstruktur") – «Спільне завдання з покращення регіональної економічної структури» залишалася ключовим інструментом регіональної політики, спрямованим на підтримку інвестицій у структурно слабких регіонах. У 2021 році на інвестиційне фінансування в межах GRW було передбачено 923 мільйони євро. Це на 73 мільйони євро більше, ніж у попередньому році. Разом із співфінансуванням від федеральних земель загальний обсяг інвестиційних проєктів склав приблизно 1,8 мільярда євро. Дослідження показують, що збільшення фінансування при-

зводить до зростання інвестицій на рівні фірм та створення нових робочих місць, особливо в малих підприємствах, особливо в землях із високим рівнем безробіття [16].

Під час пандемії COVID-19 уряд **Фінляндії** значно збільшив фінансування досліджень та інновацій для стимулювання економічного відновлення. У 2020–2021 роках через програму Business Finland було надано фінансування приблизно 20,000 компаніям. Оцінка ефективності цих заходів показала, що фінансування досліджень та інновацій сприяло зростанню ВВП на 0,4–1% у 2021 р. [19].

Розглянемо приклад Європейського Союзу. У 2021 році розпочав свою роботу Європейський інноваційний центр (EIC), що позиціонувався як частина відповіді ЄС на наслідки пандемії COVID-19. EIC надає гранти та інвестиції стартапам і МСП, що розробляють проривні технології. Програма EIC Accelerator пропонує гранти до €2,5 млн та інвестиції до €15 млн для підтримки інноваційних проєктів [1]. На думку експертів, EIC значною мірою компенсував дефіцит інвестицій у критичний період для європейського бізнесу. Завдяки грантам бізнеси змогли зберегти команду та розробки, протестувати інновації, вийти на нові ринки. Таким чином, EIC не лише підтримав відновлення, а й запустив нову хвилю інноваційної активності в Європі.

Після завершення війни в 1995 році **Боснія і Герцеговина (БіГ)** отримала значну міжнародну підтримку для відновлення економіки, зокрема через грантові програми для малого та середнього бізнесу. Світовий банк був ключовим партнером БіГ у післявоєнному відновленні. З 1996 року International Development Association (Міжнародна асоціація розвитку) інвестувала понад \$2,8 млрд [15]. Уряд США, переважно через USAID, надав понад \$1,8 млрд допомоги БіГ. Ці кошти спрямовувалися на підтримку демократії, соціального та економічного розвитку, включаючи програми для ММСП [5]. Хоча більшість фінансування надходила від міжнародних донорів, уряд БіГ, зокрема через Розвитковий банк Федерації Боснії і Герцеговини, заснований у 1997 році, брав участь у реалізації програм підтримки бізнесу. Банк надавав кредити та фінансову підтримку підприємствам, сприяючи економічному відновленню.

Ознайомившись із міжнародним досвідом запровадження грантових інструментів у кризових умовах, вважаємо, що деякі успішні практики можуть бути адаптовані до українських реалій:

1. Підтримка регіонального розвитку Німеччини може слугувати для України прикладом запровадження інвестиційних програм для структурно слабких регіонів, особливо в прифронтових і деокупованих територіях, ко-фінансування з місцевими органами та приватним сектором, пріоритетизації малого бізнесу як локального драйвера зайнятості.

2. Успішні кейси підтримки інновацій Фінляндії можуть бути реалізовані і в Україні та втілитися в масштабних грантових програмах на дослідження, інновації та розвиток для ММСП, фокусі на комерціалізацію інновацій навіть у кризовий час.

3. Фінансові інструменти ЕІС для інноваційного бізнесу можуть бути успішно запроваджені і на рівні українських програм:

- грант + інвестиційний компонент (комбіноване фінансування);

- підтримка проривних технологій.

4. Післявоєнне відновлення Боснії і Герцеговини може бути прикладним і в контексті повоєнного відновлення України, а саме:

- реалізація довгострокових партнерств із міжнародними донорами;

- інтенсифікація комбінованої допомоги: гранти + кредити + технічна допомога;

- створення єдиної державної інституції як каналу реалізації підтримки.

І нарешті, розповімо про *нові підходи та інструменти грантової підтримки підприємництва в контексті сучасних викликів економічного відновлення України*.

В умовах повоєнного розвитку економіки України актуальним завданням є розробка сучасних інструментів грантового фінансування, що враховували б як міжнародний досвід, так і специфіку національної грантової екосистеми та контексту необхідності відновлення України після війни. На основі проведеного аналізу можна виокремити низку підходів, реалізація яких здатна підвищити ефективність надання грантової допомоги підприємцям.

Перший напрям – доцільність впровадження **регіонально орієнтованої грантової політики**, з акцентом на підтримку структурно вразливих регіонів, зокрема тих, що зазнали найбільших руйнувань унаслідок бойових дій. Такий підхід передбачає створення програм інвестування у розвиток місцевого бізнесу з механізмом співфінансування за участі громад, донорських організацій та приватних ініціатив. Особливу увагу слід приділити мікро- та малим підприємствам як драйверам локальної економічної активності.

Другий напрям – необхідність в умовах технологічної трансформації економіки **розширення спектра інноваційних інструментів підтримки**. Це передбачає запровадження масштабних грантових програм для фінансування досліджень, розробок та інноваційних впроваджень, підтримку стартапів і проектів із високим потенціалом комерціалізації. Доцільним є також комбінування грантових коштів із інвестиційним компонентом для забезпечення сталого розвитку інноваційних підприємств.

Третім напрямом є **підтримка процесів релокації бізнесу**, що постраждав від війни. Для цього слід розробити спеціалізовані мікрогрантові інструменти на рівні регіонів та України загалом, а також створити державну платформу супроводу релокації з повним циклом підтримки – від підбору нової локації до логістичного супроводу.

Окрему увагу слід приділити **цифровізації системи подачі та моніторингу грантів**. Це включає створення єдиного онлайн-порталу для подачі заявок, їх експертного оцінювання та подальшого моніторингу результативності. Автоматизація таких процесів має стати запорукою прозорості та ефективного управління.

Зрештою, важливо забезпечити **інституційну узгодженість та управлінську сталість системи грантової підтримки**. Це можливо шляхом створення єдиної національної установи, відповідальної за адміністрування програм фінансової допомоги, а також через розвиток інфраструктури професійної підготовки грантових менеджерів на рівні громад.

Таким чином, запропоновані підходи мають комплексний характер і враховують сучасні економічні, технологічні та соціальні виклики, що дозволяє розглядати їх як основу для побудови ефективної системи грантової підтримки підприємництва в умовах повоєнної трансформації економіки України.

Висновки і пропозиції. Сучасні економічні умови в Україні, зумовлені масштабними руйнуваннями внаслідок війни, вимагають переосмислення підходів до грантової підтримки підприємницької діяльності. Традиційні моделі потребують глибокої модернізації з урахуванням актуальних потреб: відновлення виробничих потужностей, релокації бізнесу, створення нових робочих місць у постраждалих регіонах, а також стимулювання інноваційної активності.

Таким чином, впровадження нових інструментів та інноваційних механізмів дозволяє перейти до цільової, прозорої та гнучкої системи грантової підтримки, яка відповідає викли-

кам відновлення економіки України у воєнний та післявоєнний період. Їхнє впровадження створює умови для зміцнення ММСП як основного драйвера економіки, розвитку інноваційної екосистеми, прискорення децентралізованого економічного зростання, інтеграції в європейський економічний простір. Подальші наші розвідки можуть стосуватися окремих аспектів вдосконалення грантової екосистеми в повоєнний період у контексті запровадження сучасних грантових інструментів.

Література:

1. EIC Accelerator. *European Commission*. URL: https://eic.ec.europa.eu/eic-funding-opportunities/eic-accelerator_en (дата звернення: 22.04.2025).
2. Магомедова А. Грантова програма «Робота як сучасне джерело фінансування підприємницької діяльності в Україні». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. № 2 (223). С. 93–100. URL: <https://researchgate.net/publication/378878136> (дата звернення: 02.05.2025).
3. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309> (дата звернення: 06.06.2025).
4. EBRD, Switzerland and EU assess effects of the war on SMEs in Ukraine. *European Bank for Reconstruction and Development*. 02 Jul 2024. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrd-switzerland-and-eu-assess-effects-of-the-war-on-smes-in-ukraine.html> (дата звернення: 03.04.2025).
5. Fact Sheet: USAID Bosnia and Herzegovina Country Profile. *ReliefWeb*. 4 Oct 2019. URL: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/fact-sheet-usaid-bosnia-and-herzegovina-country-profile> (дата звернення: 28.06.2025).
6. Кобеля-Звір М. Я. Основні підходи до визначення поняття гранту. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 2. С. 16–21. URL: <https://journals.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/57> (дата звернення: 4.03.2025).
7. Кобеля-Звір М. Я., Звір Ю. В. Основні підходи до класифікації грантів. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2023. № 74. С. 102–107. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1448> (дата звернення: 1.01.2025).
8. Кобеля-Звір М. Я., Вовчак О. Д. Механізм організації процесу грантового фінансування суб'єктів підприємницької діяльності. *SWorldJournal*. November 2023. P. 42–53. URL: https://researchgate.net/publication/376870207_MECHANISM_ORGANIZACII_PROCESU_GRANTOVOGO_FINANSUVANNA_SUB'EKTIV_PIDPRIEMNICKOI_DIALNOSTI (дата звернення: 18.02.2025).
9. Мельник М. І., Мединська Т. В. Механізми підтримки і стимулювання розвитку підприємницького сектору України в умовах війни. *Академічні візії*. 2024. № 36. С. 1–12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1396> (дата звернення: 17.06.2025).
10. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Програма розвитку ООН в Україні. Київ, 2024. 86 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (дата звернення: 09.03.2025).
11. Грицик Т. Поки США на паузі. 20 діючих грантів та програм фінансування для бізнесу. *Журнал Forbes Ukraine*. 11 лютого 2025. URL: <https://forbes.ua/business/poki-ssha-na-pauzi-20-diyuchikh-grantiv-ta-program-finsuvannya-dlya-biznesu-11022025-27060> (дата звернення: 14.04.2025).
12. «Робота». URL: <https://erobota.diaa.gov.ua/> (дата звернення: 13.05.2025).
13. Isabel Coles, Oksana Pryozhok, Ievgeniia Sivorka. Russian Strikes on Power Grid Push Ukraine's Businesses to Breaking Point. *The Wall Street Journal*. Sept. 21, 2024. URL: <https://wsj.com/world/europe/russian-attacks-ukraine-power-plants-0b2134c2> (дата звернення: 21.01.2025).
14. Olena Harmash. Ukraine businesses hire more women and teens amid labour shortages. *Reuters*. September 12, 2024. URL: <https://reuters.com/world/europe/ukraine-businesses-hire-more-women-teens-labour-shortages-bite-2024-09-12/> (дата звернення: 15.05.2025).
15. Indrabati Lahiri. How the World Bank is helping Bosnia and Herzegovina's economy. *Euronews*. 27/07/2024. URL: <https://euronews.com/business/2024/07/27/how-the-world-bank-is-helping-bosnia-and-herzegovinas-economy> (дата звернення: 08.06.2025).
16. Gemeinschaftsaufgabe "Verbesserung der Regionalen Wirtschaftsstruktur". Artikel – Regionale Wirtschafts- und Strukturpolitik. *Bundesministerium für Wirtschaft und Energie*. URL: <https://bmwk.de/Redaktion/DE/Dossier/gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-der-regionalen-wirtschaftsstruktur.html> (дата звернення: 10.02.2025).
17. Mercy Corps. URL: <https://www.mercycorps.org/who-we-are> (дата звернення: 15.03.2025).
18. SME boost: economic integration of internally displaced people and business recovery. IOM UKRAINE. 5 p. URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-08/sme-boost-project-overview-1.pdf> (дата звернення: 07.02.2025).
19. Timo Mitze, Teemu Makkonen. Can large-scale R&I funding stimulate post-crisis recovery growth? Evidence for Finland during COVID-19. *arXiv*. 20 Dec 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2112.11562> (дата звернення: 10.06.2025).

References:

1. EIC Accelerator. *European Commission*, available at: https://eic.ec.europa.eu/eic-funding-opportunities/eic-accelerator_en (accessed April 22, 2025).
2. Mahomedova A. (2023). Hrantova prohrama yeRobota yak suchasne dzhерelo finansuvannya pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini [Grant financing as a modern source of fundraising for the development of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, no. 2 (223), pp. 93–100, available at: <https://researchgate.net/publication/378878136> (accessed May 2, 2025).
3. Dykan V. and Frolova N. (2022). Napriamy ta instrumenty derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini u voiennyi chas [Directions and instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 38, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309> (accessed June 6, 2025).
4. EBRD, Switzerland and EU assess effects of the war on SMEs in Ukraine. *European Bank for Reconstruction and Development*, 02 Jul 2024, available at: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrd-switzerland-and-eu-assess-effects-of-the-war-on-smes-in-ukraine.html> (accessed April 3, 2025).

5. Fact Sheet: USAID Bosnia and Herzegovina Country Profile. *ReliefWeb*, 4 Oct 2019, available at: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/fact-sheet-usaid-bosnia-and-herzegovina-country-profile> (accessed June 28, 2025).
6. Kobelia-Zvir, M. Ya. (2023). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia hrantu [Main approaches to the definition of the concept of grant]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal – Kyiv Economic Scientific Journal*, no. 2, pp. 16–21, available at: <https://journals.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/57> (accessed March 4, 2025).
7. Kobelia-Zvir, M. Ya. and Zvir, Yu. V. (2023). Osnovni pidkhody do klasyfikatsii hrantiv [Main approaches to the classification of grants]. *Visnyk LTEU. Ekonomichni nauky – Bulletin of LTEU. Economic Sciences*, no. 74, pp. 102–107, available at: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1448> (accessed January 1, 2025).
8. Kobelia-Zvir M. Ya. and Vovchak O. D. (2023). Mekhanizm orhanizatsii protsesu hrantovoho finansuvannia subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti [Mechanism of organizing the process of grant financing of entrepreneurial entities]. *SWorldJournal*, November, pp. 42–53, available at: <https://researchgate.net/publication/376870207> (accessed February 18, 2025).
9. Melnyk M. I. and Medynska T. V. (2024). Mekhanizmy pidtrymky i stymulivannia rozvytku pidpriemnytskoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny [Mechanisms of support and stimulation of the development of Ukraine's entrepreneurial sector under war conditions]. *Akademichni vizii – Academic Visions*, no. 36, pp. 1–12, available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1396> (accessed June 17, 2025).
10. Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. [Assessment of the impact of war on micro, small and medium enterprises in Ukraine. UNDP in Ukraine], Kyiv, 2024, 86 p., available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (accessed March 9, 2025).
11. Hrytsyk T. (2025). Poki SSHa na pauzi. 20 diiuchykh hrantiv ta prohram finansuvannia dla biznesu [While the US is on pause: 20 active grants and funding programs for business]. *Forbes Ukraine*, 11 February, available at: <https://forbes.ua/business/poki-sshana-pauzi-20-diyuchykh-grantiv-ta-program-finansuvannya-dlya-biznesu-11022025-27060> (accessed April 14, 2025).
12. “yeRobota” [Program “yeRobota”]. *yeRobota portal*, available at: <https://erobota.diia.gov.ua> (accessed May 13, 2025).
13. Isabel Coles, Oksana Pryozhok, Ievgeniia Sivorka (2024). Russian Strikes on Power Grid Push Ukraine's Businesses to Breaking Point. *The Wall Street Journal*, 21 September, available at: <https://www.wsj.com/world/europe/russian-attacks-ukraine-power-plants-0b2134c2> (accessed January 21, 2025).
14. Olena Harmash (2024). Ukraine businesses hire more women and teens amid labour shortages. *Reuters*, 12 September, available at: <https://reuters.com/world/europe/ukraine-businesses-hire-more-women-teens-labour-shortages-bite-2024-09-12> (accessed May 15, 2025).
15. Indrabati Lahiri (2024). How the World Bank is helping Bosnia and Herzegovina's economy. *Euronews*, 27 July, available at: <https://euronews.com/business/2024/07/27/how-the-world-bank-is-helping-bosnia-and-herzegovinas-economy> (accessed June 8, 2025).
16. Gemeinschaftsaufgabe “Verbesserung der Regionalen Wirtschaftsstruktur”. *Bundesministerium für Wirtschaft und Energie*, available at: <https://bmwk.de/Redaktion/DE/Dossier/gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-der-regionalen-wirtschaftsstruktur.html> (accessed February 10, 2025).
17. Mercy Corps [Mercy Corps]. *Mercy Corps* official site, available at: <https://mercy Corps.org/who-we-are> (accessed March 15, 2025).
18. SME boost: economic integration of internally displaced people and business recovery. *IOM Ukraine*, 5 p., available at: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-08/sme-boost-project-overview-1.pdf> (accessed February 7, 2025).
19. Timo Mitze and Teemu Makkonen (2021). Can large-scale R&I funding stimulate post-crisis recovery growth? Evidence for Finland during COVID-19. *arXiv*, 20 December, available at: <https://arxiv.org/abs/2112.11562> (accessed June 10, 2025).

Summary. The article substantiates and identifies effective directions for the introduction of new grant instruments to support entrepreneurship in Ukraine, which will be necessary for the post-war recovery of the national economy. The study analyzes the theoretical and methodological approaches to grant financing of entrepreneurial activity and assesses the current state of development of small and medium-sized businesses in Ukraine in the context of the consequences of wars. The existing tools and programs of grant support for entrepreneurship, their effectiveness and limitations are outlined and studied. It is emphasized that traditional models of grant support require a deep modernization, taking into account current needs: restoration of production facilities, business relocation, creation of new jobs in the affected regions, and stimulation of innovation activity. The article highlights the international experience of introducing grant instruments in crisis conditions and the possibilities of its adaptation to Ukrainian realities. Based on the results of the study, new approaches, mechanisms and tools for grant support for entrepreneurship that meet the current challenges and needs of economic recovery are proposed. Namely, the need to introduce a regionally oriented grant policy, with a focus on supporting structurally vulnerable regions, in particular those that have suffered the greatest destruction as a result of hostilities; in the context of technological transformation of the economy, it is necessary to expand the range of innovative support tools; it is important to intensify support for the relocation of businesses affected by the war; it is advisable to digitalize the system of submitting and monitoring grants and ensure institutional coherence and management sustainability of the grant system. To summarize: the introduction of new tools and innovative mechanisms allows us to move to a targeted, transparent and flexible system of grant support that meets the challenges of economic recovery in Ukraine during the war and post-war period. Their implementation creates conditions for strengthening MSMEs as the main driver of the economy, developing the innovation ecosystem, accelerating decentralized economic growth, and integrating into the European economic space.

Keywords: grants, grant instruments, grant programs, grant funding, business, entrepreneurship, donors, Ukraine's recovery.